

דתישבו

בס"ד

פרשת חקת, תשע"ז, מספר 1226

"חרמה" כתיקון

עמוס פריש

ר' יצחק אברבנאל תוקף את רמב"ן על מה שמשמע מדבריו, לדעתו, ומציג את תפיסתו המנוגדת (לפי הבנתו), שמדובר בכתיבה נבואית של אירוע מאוחר:

כי הרב כסתה כלימה פניו לכתוב שיהושע כתב זה. והניח הדבר בסתם שהכתוב השלימו, אבל לא זכר מי היה הכותב כיון שלא היה משה עליו השלום... והתימה משלמות תורתו וקדושתו שיצא מפיו, שיש בתורה דבר שלא כתב משה, והם אם כן בכלל "פִי דְבַר ה' בְּזָה" וואני כבר ביארתי... שמה כתב את התורה כאשר צוהו השם מלה במלה, ולכן אינו מהבטל שהוא ע"ה יכתוב בה דברים עתידיים להיות אחרי מותו.

מקובל להניח, שאברבנאל לא הבין את כוונת רמב"ן, וגם הלה דגל באותה תפיסה שהציג אברבנאל³. כלומר, שמדובר בהודעת עתיד נבואית ולא בכתיבה שלאחר מעשה, מה גם שבדוגמה השנייה משתי הדוגמאות שרמב"ן מוסיף לכתובנו, הוא נוקט בעליל את המונח "נבואה". קיימת גם האפשרות הפרשנית האחרת, שגם השלב השני התקיים מיד, וכך מציג אברבנאל בהסברו השני:

ואפשר לומר עוד, כי כל מה שזכר הכתוב בכאן היו בימי משה... ואין לנו כאן אם כן דבר שלא היה בימי משה ושלא נכתב על ידו.

(ב) ההשתלבות בהקשר

רש"י (בעקבות חז"ל בראש השנה ג ע"א ועוד) וראב"ע מסבירים את מיקומו של הסיפור כהמשך מיידי למסופר לפניו – מות אהרון הכהן (כ:כג-כט). אולם בעוד שאצל ראב"ע מדובר רק בסמיכות זמנים "טכנית", אצל רש"י מדובר בסביבה ובתוצאתה: "שמע שמת אהרן ונסתלקו עניי כבוד", והיחלשות זו בהגנה השמימית על ישראל דרבנה את האויב להתקיף.

אולם קישור זה, המובא ברש"י, מעורר קושי פרשני, שכן הכתוב עצמו מפרט את מושא

מיד לאחר הסיפור על מות אהרון מופיעה בפרשתנו פרשייה קצרצרה; שלושה פסוקים אורכה. עניינה הוא מלחמת ישראל במלך ערד הכנעני, והיא מתנהלת בשני שלבים: תחילה תקף הכנעני את בני ישראל ואף לקח מהם שבי, ולאחר מכן נדרו בני ישראל נדר לה', ניצחו את העם התוקף והחרימו אותו ואת עריו, שמקומן כנראה בעבר הירדן המערבי (במ' כא:א-ג). פרשייה זו מעוררת כמה שאלות (מלבד השאלה הגאוגרפית הסבוכה, שבה לא נדון כאן): א) מתי התקיימה המערכה, על שני שלביה? ב) איך משתלב הסיפור בהקשרו? ג) מה המסר של הסיפור?

(א) העיתוי

האם השלב השני של המערכה, שבו ניצחו בני ישראל, הוא המשך מיידי להתקפת מלך ערד, או שאולי מדובר במלחמה לאחר זמן? יעקב ליכט מציין: "לא נמסר לנו מתי קרה דבר זה; אם שלחו כוח לתקוף את איזור ערד לפני שפנו למסעם, או קיימו את נדרם לאחר כמה דורות", והוא מעדיף את האפשרות השנייה¹. אך אם כן הדבר, עולה שאלה עקרונית על הכללת אירוע מאוחר בתורה. רמב"ן הציג אפשרות זו בכותבו:

והשלים עוד בכאן לספר, כי החרימו ישראל גם "את עריהם" אחרי בואם בארץ כנען ואחרי מות יהושע, לקים את נדרם אשר נדרו... והוא מה שנאמר בספר שופטים... (שו' א:טז)... ושם נשלם הנדר הזה, אבל השלים הכתוב להזכיר הענין בכאן. וזה כענין הפרשה שאמרה ברדת המן "וַיִּנְיַחְהוּ אֱהָרֹן לְפָנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמַרְתָּ. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶכְלוּ אֶת הַמֶּן אֲרָבָעִים שָׁנָה עַד בָּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֹת, אֶת הַמֶּן אֶכְלוּ עַד בָּאָם אֶל קֶצֶה אֶרֶץ כְּנָעַן" (שמ' טז:לד-לה) - והוא לאחר מיתתו של משה...; וכן "אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִנְחָלוּ לָכֶם אֶת הָאָרֶץ" וגו' (במ' לד:יז) - נבואה שיהיו חיים וקיימים².

* פרופ' עמוס פריש, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ י' ליכט, פירוש על ספר במדבר, ב: [יא-כא], ירושלים תשנ"א, עמ' 225.

² רמב"ן לבמדבר כא:א, על פי: מקראות גדולות הכתר: ספר במדבר (מהדיר ועורך מדעי: מ' כהן), ירושלים תשע"ב.

³ ראו לדוגמה: פירושי התורה לרבינו משה בן נחמן, מהדורת הרב ח"ד שעוועל, ב, ירושלים תש"ך, עמ' רפא-רפב, ד"ה עד ממחרת הפסח; ע"צ מלמד, מפרשי המקרא: דרכיהם ושיטותיהם, ירושלים תשל"ה, ב, עמ' 965 (מסקנתו הסופית, המנוסחת בזהירות).

(ג) המסר

לפי אברבנאל, הסיפור מציג את האינטרפרטציה הדתית של האירועים הצבאיים, והיא אינה רק השקפת התורה, אלא גם בני ישראל הבינו את הדברים ברוח זו. לדבריו, הם "ראו סימני ההשגחה בעוונם", דהיינו, פירשו את הנפילה בשבי כביטוי לעונש על חטא, ולכן נדרו נדר לה' כדי לזכות בניצחון.

קווי הדמיון אל סיפור המרגלים, שהוזכרו לעיל, יכולים לסייע בהבנת המסר – הצבעה על מגמה של תיקון.⁸ אם נבין את השבי כביטוי לעונש, כדברי אברבנאל, ימצא הכתוב מציג את התיקון: הבנה של בני ישראל, שהכול מידי שמים, ולכן כדי לנצח הם זקוקים לסייעתא דשמיא. גם בסיפור המרגלים הייתה הכרה בחטא, אך היא נותבת למקום הלא ראוי – מבצע ההעפלה הלא לגיטימי. ואילו כאן, בני ישראל משכילים לתקן תיקון של אמת את דרכם. "חרמה" היא אפוא **תיקון כפול** – תיקון של החטא הרמוז בתחילת העלילה, העומד ברקע נפילת בני ישראל בשבי, ותיקון למעשה המרגלים (כולל תגובת המעפילים), כאשר שם המקום "חרמה", החותם את שני הסיפורים, מדגיש את המהפך הדתי לטובה – מאתר המציין את תבוסת בני ישראל הממרים עד למקום המנציח את הצלחתם, לאחר שביקשו את עזרת ה'. ואכן, כנגד "ולא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי" (יד:כב), אנו קוראים כאן "וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל" (פס' ג), וקבלה זו שלו את תחינת ישראל היא מן הסתם עדות להיותם ראויים. מיד יסופר על כך שבני ישראל מקיימים את נדרם, המבטא את הכרתם בכך שה' הוא א-לוהי ההיסטוריה, ושהשגחתו היא הקובעת את גורל המערכה הצבאית.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁸ השו"ו: א' הכהן, פני אדם: על תורת האדם והעם בספר במדבר, תל-אביב 2014, עמ' 99.

השמייעה: "כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים!" יש ממפרשי רש"י (עמר נקא, שפתי חכמים) שהצביעו על הכתוב ברשימת המסעות שבספרנו. גם שם השמייעה תוכפת למות אהרון: "וְאֶהְרֹן... בְּמָתוֹ בְּהַר הָהָר. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עַרְדָּ" וגו' (לג:לט-מ). גם אין להתעלם מהקריאה הדרשנית של "כי בא ישראל דרך האתרים": "שמע שמת אהרון התייר הגדול שלהן שהיה תר להן את הדרך" (ירושלמי סוטה פרק א, יז ע"ג).⁴ ושמה ניתן גם לשער, שהדרשן ביקש לקשר בין שני הפעלים המופיעים בראשי הפסוקים הסמוכים: "וַיִּרְאוּ" (כ:כט), "וַיִּשְׁמַע" (כא:א).⁵ וכיוון שהמשכו של הראשון הוא "כָּל הָעֵדָה כִּי גִּוַע אֶהְרֹן", מיוחס המשך זה גם לפסוק התוכף.

אברבנאל עורך קישור אחר למה שסופר קודם לכן. הוא מקשר את סיפורנו אל הסיפור הקודם למות אהרון – העימות בין בני ישראל למלך אדום, שלא אפשר להם לעבור בגבולו (כ:יד-כא). מלך ערד העריך את עצמו כחזק יותר ממלך אדום, ואם מפניו נטו בני ישראל, קל וחומר שייטו מפני מלך ערד.

מלבד הזיקה אל ההקשר הסמוך, יש שהצביעו גם על רמיזות שיש בין סיפורנו לבין סיפור המרגלים (פרקים יג-יד).⁶ לכול לראש, מסורת פרשנית קדומה קושרת את "דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים" עם "הַתָּרִים", הלוא הוא כינויים של המרגלים. גם שם המקום "חַרְמָה" משותף לשני הסיפורים. לנתונים אלה נבקש להוסיף עוד שתי נקודות: א) מיקומו הטקסטואלי הזהה של שם המקום "חרמה" – בשני הסיפורים הוא מופיע כמילה האחרונה בסיפור (יד:מה; כא:ג). ב) הופעותיו המשמעותיות של השורש נח"ן – בסיפור המרגלים קריאת החוטאים היא: "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשׁוּבָה מִצְרִימָה" (יג:ד); ואילו בסיפורנו העם נודר: "אִם נִתַּן תַּתֵּן אֶת הָעַם הַזֶּה בְּיַדִּי" (כא:ב). לשון זו יכולה לבטא את אימוץ עמדתם של יהושע וכלב בעקבות דברי העם: "אִם חָפַץ בָּנוּ ה' וְהִבִּיא אֶתְנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְנִתְּנָה לָנוּ... וְאַתֶּם אֵל תִּירְאוּ אֶת עַם הָאָרֶץ" (יד:ח-ט).⁷

⁴ לדיון מעמיק במאמר זה, המופיע בניסוח קרוב בסדר עולם, ראו: ח' מיליקובסקי, **סדר עולם: מהדורה מדעית, פירוש ומבוא**, ירושלים תשע"ג, ב, עמ' 168-170.

⁵ לזיקה שבין פעלים אלה בתנ"ך ראו: ע' פריש, "רא"ה ושמ"ע כצמד מלים מנחות", **דברי הקונגרס העולמי השנים-עשר למדעי היהדות**, ירושלים תשנ"ז, א, עמ' 89-98.

⁶ ראו לדוגמה: י' רוזנסון, **דברים במדבר: עיונים פרשניים בספר במדבר**, ירושלים תשס"ד, עמ' 269-270.

⁷ המסגרת של סיפור המרגלים מעניקה אישור משמשים לעמדת יהושע וכלב. כך מודיע ה' למשה בראשית העלילה: "שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (יג:ב), וכך במצווה הניתנת מיד בתום סיפור המרגלים: "כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֵיתֵכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם" (טו:ב).